НЕВЕРОЯТНО ИНТЕРВЮ

НАРОД И ЛИТЕРАТУРА

Той седеше величав, недостъпен, съсредоточен, но любвеобилен, заслушан в шума, сред който се долавяше чуруликането на деца и птици; гълъби сновяха на ято по асфалтирината твърд на площада.

— Става дума за българската литература и българския народ, — уточни поетът, като продължаваше все така да бъде съсредоточен и замислен. Лека усмивка озари лицето му.

— За мене те са неделими — народът трябва да се оглежда, или по-точно казано — осъзнава в литературата, а литературата да черпи вдъхновение и сила от народа. Следвах в моя път като поет на България това свещено правило. Даровете, които оставих — скромни или пищни, са изтръгнати от сърцето ми и отправени към народа.

Поетът вдигна глава, погледна небето, което се нарязваше между двете стени на улицата, из която течеше поток от коли, и каза:

— Долавям двустишието на един от младите поети на България.

Но в бурята ще бъдем пак със тебе,
народе мой, защото те обичахме.

Добре казано. Някои се задоволяват с това да казват, че народът трябва да се познава...

Не го разбирам. Народът трябва да се обича... Поетът се загледа в кипналото оживление край него. Деца подскачаха по площадката. Едното се сгуши под ръката му: „Тук ми е добре при този дядо" — каза то в отговор на другарчетата, които го викаха.

— Знам — прекъсна ме той, когато понечих да му кажа нещо за съдбата, жестоката съдба на този поет, когото той нарече млад — неговата участ... — Моите съвременници биха казали „нрави" — груби политически нрави. Не, това е нещо повече... Това е сурова борба за народни добрини... Тя ми навява спомене за Ботева и Левски, за титана Раковски... па ако щете и за моите хъшове... Затова ще отговоря с един куплет от моите песни:

В тях зов се чуй за правда, за свобода,
любов и благи чувства ги красят
и светлий лик на нашата природа,
та мойте песни все ще се четат.

Това е борба и чест тому, който тя окичи с победния си венец на безсмъртието...

Огънят, който заискри в очите му, издаваше голямото душевно удовлетворение, което го бе обвело. Дълго не исках да нарушавам обхваналото го вълнение, докато най-после се реших:

— Хъшовете! Легендарният Македонски... Недостигнатият Левски.

Той погледна в миналото и сиянне отново озари лицето му.

— Това бе народът ни, узрял за свободата, без да я има още. И затова величието им се открояваше ярко, слабостите им изглеждаха достойнства. Защото те имаха душевната чистота на децата. Узряваха в борбата за свобода. Помни се Огнянов, безстрашен и самоотвержен към враговете народни, беззаветен в любовта си към Рада; учител не само на децата, но и на възрастните, които от средногорския градец тълкуваха международните събития и гадаеха по числата на годините края на робството: „Турция ке падне".

— Каква галерия от образи!

— Галерия... Не ми се нрави тази дума, ако правилно съм разбрал смисъла, в който се употребява... Като че ли съм тръгнал с разсъдък само да подбирам и подреждам хората... Аз просто ги обичах. Бях сред тях. И ги чувствувах. Това не значи, че творбата се ражда от само себе си, из пяната на обичта и чувствата.

Нужен е труд. Упорит труд. А по наше време — трябваше да се кършат думи от непригодния още съвсем език за поетически нежности и възвеличавания. Това често се забравя от пишещите братя, особено от младите. И ми се иска да им напомня онова, което написах към моите „Легенди при Царевец". Впрочем, за тия ми думи към „Легендите" имаше и друга причина. Предусещах, че в увлечението си по модното някои писатели и критици бяха започнали да забравят нашето минало славно, и очаквах, че ще ме упрекнат що се ровя по запустелите акрополи на Царевец и Трапезица.

В това виждах откъсване от народа и си позволих да напиша предупредителни редове.

„Писателят, когато пише, трябва да знае какво пише и за кого пише, да помни, че той пише, за да бъде четен, разбран и оценен не от чужденци, а от българи. Така само може да остане самобитен и да влияе със словото си на широките народни маси.

Предупреждавах нашите млади поети, между които има и със силни дарования, че в стремежа си, законен впрочем, за оригиналност, да дирят нови пътища и нови форми за мисълта си, откъснаха се от народната среда и запяха според новоевропейските навеи в западноевропейската литература. Заряха се в областта на олимпийската отчужденост и индиферентизъм, оглъбиха се в самосъзерцание, и скъсаха всяка връзка с окръжаващия ги живот. Станаха символисти, индивидуалисти, декаденти, свръхчеловеци и не знам си още какво. Поезия космополитична, студена, небългарска, нестоплена от живо човешко чувство, защото не е расла на българска почва, чужда на българския дух."

Прося извинение за увлечението. Поетът обърса челото си. Този миг от него се излъчваше едно ведро и благородно величие.

Побързах да съкратя мълчанието, което настъпи.

— По-близо до живота, повече сред народа!

Поетът се усмихна.

— Долавям този девиз и го благославям. Нека бъде едно свещено благородно правило в писателствуването на всички, които са хванали перото, за да сътворяват новата българска литература.

Замълча, после сведе поглед към зелената трева, която бе бухнала из поляната край него.

— Да отдадеш сърцето си на народа — това е велико достояние на твореца.

И още нещо: Тук важи с всичка сила поговорката — „Лозето не иска молитва, а мотика!" Службата на народа чрез литературата иска труд, учене, знание, което е пак труд!

Поетът поклати глава.

— Да се служи на народа с литературата не е леко и лесно.

По наше време и особено след Освобождението, когато забравата на това, което е било, започна да властвува — не бе леко. А се принесоха в жертва такива титани на народний дух като Христо Ботев и Васил Левски. Да се пише може да се каже стана трудно. Като се прибавят и заблудите и предразсъдъците, представлението колко понякога е било мъчно да бъдеш писател, който иска да служи с творчеството си на народа, става по-ясно.

Днес тази възможност е най-голямото завоевание за писателя. Остава той да го превърне в чест.

— Завоевание достигнато с тежка борба и скъпи жертви.

Поетът сведе поглед. Искаше да каже: знам. За него не бе тайна голготата, която след Ботева, при свои, постигна редица други светли умове и предани на народа сърца, които куршумът на тиранията застави да замлъкнат.

Нашата беседа навлизаше все по-дълбоко в откровеността.

— Днес България е нова, разперила е криле за голям полет. Корабът ѝ плува към просторните хоризонти на бъдещето. Може би не всичко мога да разбера с ума си, но със сърцето си усещам цялата истина. В моето писателствуване съм се заяждал с българските социалисти. Някога не ме разбираха напълно и те.

Па и аз съм раб на слабости человечески. Колесницата на едно друго време често ме е возила по криволици и странични пътища.

Но аз не мога да бъда другаде, освен там, където е народът и затова още приживе съм се критикувал, съзнавал съм някои мои „грехове".

В един от моите „житейски силуети" още в края на миналия век се сепнах от стиховете си за идилничната, придумана от мене радост на овчаря

Когато бях овчарин
и овците пасях,
бях много благодарен,
макар и сиромах.

Тия думи си тананиках оня ден, писах тогава аз, когато, излегнат на зелената морава при манастира в гористите поли на планината, гледах старчия седемдесетгодишен овчар, който караше стадото насам. Гледах го и си мислех как лъжат поетите. Де има отражения на благодарение и доволство по това изорано от неволите и лишенията лице! Сухата му сбръчкана кожа, хлътналите дълбоки очи с безсмислен и немислящ поглед, изпусталените ръце и крака и ужасните дрипи, които обвиваха тая прегърбена снага, говореха съвсем за друго нещо, отколкото за това, което говори поезията.

Защо лъжеш г. Вазов? Сладко се яде и се пие на оня, който има какво да яде и на какво да спи. Що за блудкава пасторала! — се питах.

По-нататък аз имам и други разсъждения. Но ще спра тук. Поетът трябва да говори и чувствува истината.

И затова сега се ценя онова мое поетическо дело в широк смисъл, което отразява устрема на народа, изразява големите истини, които движат човечеството към прогрес, към бъдещето.

Поетът се замисли, после зашепна: — „Не се гаси туй, що не гасне", „Елате ни вижте" и „Екът" на лъкатушните скали и „Еполеята"! Как съм доволен, че времето ме разбира и че аз съм в това време и с моето поетическо дело помагам на неговото движение напред!

Оставих поета да изживее обхваналото го вълнение, но той вдигна глава — заслуша се в гърма на самолета, който прекосяваше синевината на небето, и в особен порив заговори.

— Това българско небе го няма никъде и колкото и да се ееропланите, то тях ще направи български, но ще си остане българско. Защото набира сили и ведрина от снежната Рила, красавицата Витоша и бунтовната Стара планина с приютилата се до нея моя хайдушка Средна гора... То се оглежда в тихия бял Дунав, чиито води преноси великият Ботев, за да целуне земята родна и умре в нейните прегръдки за свободата ѝ.

Той обърса лицето, очите си с грижливо сдиплена кърпа и не знам защо стори ми се, че плачеше от умиление.

Когато се съвзе, той бавно продължи — самолетът бе отминал — в синевата се топеше последната му въздушна диря.

— Пребродил съм и бродя из българската земя. Най-свидната мен. Да обичаш земята си, народа си, това не означава, че отричаш земята и народите на други страни.

И онези, които мислят и готвят война, са луди глави и заклети врагове на человеческия прогрес и добруване.

Войната е най-голямото зло за хората, за народите. Често, когато си спомням за войните, които съм преживял, в душата ми зазвучава моята песен — „Свири нощната фъртуна"!

Али Стоянчо из Ветрен!

Дълбока въздишка се отрони от гърдите му.

— В най-тежка горчилка от брата-народ отправих призив за дружба и мир...

Че сговорът е сила; че ний не сме щастливи,
когато брат ни плаче, нито сме волни ний,
когато той е в вързан и в черно робство пний,
че всичко общо нам е, че българи и сърби
една съдбина имат, едни тегла и скърби;
че тях закон върховен ги е сродил и слел,
един тиран да гонят, една да стигнат цел,
и в себе си да търсят най-верната забрана...

Зареял поглед в просторе, поетът продължи:

— Преобразена е българската земя. Извършено е чудо. Никога не съм бил за въздишките по идиличните дрипи, на които бе разкъсана тая земя и ако съм пял песни за орача и селянина, които обработват с пот на челото своите нивици, то е било от дълбокото ми преклонение пред техния благословен труд.

А в тоя труд сега е впрегната машината — няма ги дръгливите крави и волове, които да мъкнат дървеното рало по браздите от тъмни зори до късна вечер.

Новото настъпва с триумфиращ марш. Земята е намерила вече своя стопанин. И галят очите тези просторни ниви, с гладка изработка като монашеска градина. Каква възхита е да гостуваш по сливенското поле, сред просторните плантации от лозя или в на обзорните ябълкови градини в Кюстендилско, Пловдивско, Пазарджик. Пълни ми се душата.

Жаждата му да говори се разгаряше.

— А какво е станало в простора под Кремиковския манастир! Това бе едно от любимите ми места за отмора и разходка. Не се чудя за гората от комини. Страната не бива да изостава. Керванът трябва да върви.

Пълна ми е душата и сърцето от този напредък на българската земя, от тези ръкотворни дела — малките и големи езера, що греят като очи на девица по нейните китна снага.

Няма да скрия — поетът бащински се усмихна — огорчен съм от това, че водите на реките губят бистротата си, че немара човешка ги осквернява.

А аз ги обичам. Проломът към тях по Искъра, там, където дишаше „Една българка" — коравата майка българска, остави дълбока следа.

Нека не оплешивяваме и горите — много фиданки са посадени — милиони декари — това ме радва. Но да бъдем по-грижливи към величествената зелена красота на родината.

Поетът затвори очи, въздъхна дълбоко и по лицето му се разля светлината на удовлетвореност. Сякаш искаше да каже: „Казах си болката".

Стори ми се, че тук разговорът трябва да приключи, но не исках да наруша блаженството му.

Поетът се обърна живо и с енергичен жест даде да се разбере, че желае да каже още нещо.

— Нашата беседа може да продължи още дълго. Има за какво да се говори. Но аз ще остана на още едно. Това е Русия. (Вие някак другояче я наричате сега, но народът е същият). Русия за мене е не само една велика страна — притегла на България. Русия олицетворява силата и одареността на народа, с който сме свързани с дълбоки и исторически връзки. Това е едно. — Друго — и то не е по-малко важно. Русия е определена да извърши велика обновителна мисия за человечеството. Затова всяка ръка, която се вдигне срещу нея — ще изсъхне! Законът на развитието е такъв.

Когато гледам как дружбата с Русия пълни въздуха на нашата татковина — сърцето ми се напълва с нежност и радост. Значи България върви напред, вплела ръката си с ръката на бъдещето.

Полъх на знамена, в свеж ободрителен вятър се разнесе над нас, екнаха в далечината песни.

— Това се песните на трудова страна — прошепна поетът, възправи се величав и достъпен, съсредоточен, но любвеобилен, и вдъхновено простря ръка. Отправяше Дядо Йоцовския поздрав на днешна България.

Разбрах: беседата ни свърши.

СЛАВЧО ВАСЕВ

СРЕДСТВО ДА НЯМАШ ВРАГОВЕ

„Преклонената главичка
остра сабя не сече" —
тази истина единичка
кой би смял да отрече?

Както всички умни хора
аз не ритам тръна бос,
с големците се не бора
и им ставам слага мост.

На богатий шапка клатя
и на силний казвам: да!
И затуй ми е душата
мирна, весела всегда.

Се е харно за челяка
да е скромен и разбран:
не пречупва се гърбиака
от един учтив метан.

За начала, убежденья
в препирня не влизам аз,
нито не е много еня
кой що мисли тоя час.

Що е бяло, черно, сиво
аз не знам — не щъ да знам.
И готов съм услужливо
право всекиму да дам.

Интереса си обаче
никга азе не презрях
и със силните най-паче
винаги съгласен бях.

. . . .

Завчера една плесница
аз изядох например
от един простак-бърица.
Ах! Какъв постъпак чер!

Що вий мислите, че сторих?
— Че предложих там дуел?
Не, аз хитро се престорих,
нищо че не съм видел.

По туй светът има право
тих човек да ме зове
и уверен съм на здраво,
че аз нямам врагове.

Пловдив, 1882

ВАЗОВ ЛИСТ

По случай 120 години от рождението на поета.
Издание на Съюза на българските писатели и Литературния институт при БАН.
Редактира — Комитет.
Оперативна редакционна комисия:
Славчо Васев (главен редактор), Стоян Каролев, Стойко Божков, Величко Вълчев, Георги Черников — секретар.
Редакционно-уреднически екип:
Редактори: Мария Грекова, Мария Редева.
Художествено и техническо оформление:
Ана Михайлова и Димитър Трендафилов
Коректори: Мариана Маркова, Маргарита Иванова, Магдалина Черменкова, Надя Томовска, Пенка Тилева, Радка Врадистилова

СОФИЯ 9 ЮЛИ 1970 ГОД. • ЦЕНА 10 СТ.

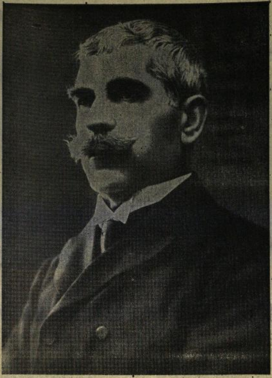

ПЪРВИЯТ НОСИТЕЛ НА НАГРАДАТА „ИВАН ВАЗОВ"

Изпълнителният комитет на Окръжния народен съвет в град ПЛОВДИВ на свое редовно заседание УТВЪРДИ предложението на Журито на Съюза на българските писатели в състав: проф. Стоян Каролев, председател, членове — Павел Вежинов и Иван Николов, наградата „ИВАН ВАЗОВ" да бъде дадена посмъртно на писателя Димитър ТАЛЕВ.

Литературната награда, носеща името на народния поет, получава писател, достигнал — по сложен и труден творчески път, до върховете на нашата голяма национална литература, отразил с възрожденски патос живота и борбите на нашия народ за национално освобождение, създал класически творби, влезли вече в бита на народа: „Железният светилник", „Преспанските камбани", „Илинден", „Гласовете ви чувам"...; получава я писател, разкрил могъщата сила на народния дух, непоколебимо вярващ в бъдещето, в прогреса, творец на изкуство, подпомагащо движението на живота; получава я един вдъхновен привърженик на реализма и идейното изкуство, носещ в сърцето си една романтика, сближаваща го с нашите възрожденци — романтиката на човек, отдал мислите си, чувствата си, волята си, таланта си на хората, на една висша цел.

Получава я един достоен приемник и продължител на вазовските творчески традиции.

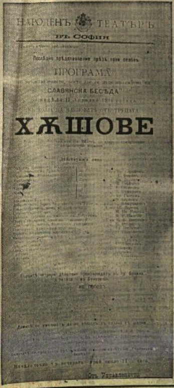

НАРОДЕНЪ ТЕАТЪРЪ
ВЪ СОФИЯ
ПРОГРАМА
СЛАВЯНСКА БЕСЕДА
ХЪШОВЕ

НАРОДЕН ПОЕТ

Из отвореното писмо на Гео Милев до г. Борис Вазов, обнародвано в сп. „Пламък", година 1925.

Г. Борис Вазов,

Аз исках да споделя с Вас моите мисли по отношение поезията на Вашия брат Ив. Вазов. И казах: неговото значение като голям и важен — „народен" поет е според мене в чистите тонове на неговата лира, които са въздавали на ред поколения досега вехтозаветните, но безсмъртни идеали на човечеството. Тия идеали са легнали чрез поезията на Иван Вазов, с който петдесет години наред е била възпитавана българската младеж, дълбоко в народната душа, като съкровище на една благородна традиция. Оня, който чрез закони и насилие иска да изкорени тази традиция, за да бъде последователен, би трябвало преди всичко да унищожи Вазова като поет — като народен поет. Уви, безполезен труд. Не се гаси великото и светлото, посяно от един поет, когото цял народ тачи като свой, народен поет, поет, който е проникнал и в последната колиба, навред, дето се говори български език.

За Вас е чест по-голяма от всичко, че сте брат на този поет.

И аз недоумявам, че между ония, които се опълчват днес против идеалите, проповядвани от Иван Вазов — стоите и Вие, неговият брат.

Аз исках да Ви напиша пет реда, но неволно написах петстотин. А има още много да се говори около поезията на Иван Вазов, тук на тая почва, дето поезията се смесва с политиката и става живот. Вие може би не сте съгласен с такова вмесване на поезията в живота? Може би и Вие ще кажете на поета:

Мълчи, потрай се величаво
задушвай скръб и гняв жесток —
тресе ли се от плач страната
сълзи ручат ли със кръвта, —
неправда, зло ли тук върлува,
мълчи, оставай си в покой.
От всичко дето вас вълнува —
далеко и високо стой.
От жизнените битки бягай —
това да ти е свят завет —
на удари не се излагай,
защото си поет.
— На твойта дарба правим чест,
но убеждение — криво, право —
не трябва ти да имаш днес —
защото си поет!

Но Вашият брат Иван Вазов остави на българските поети, които идат след него, и този завет: да не слушат такива съвети, защото поезията не е дедикичен трепет на нежности, защото мястото на поета не е на Парнас, в полите на музите, а сред кипящата стъгда на живота, посред народа.

Вашият брат ме научи да мисля и говоря така — още от гимназията: аз не бих намерил по-добър израз на уважението ми към неговото име от това искрено признание.

Накрай, моля още веднъж да обърнете внимание на идеята ми за издаване на една книга „Избрани стихотворения от Иван Вазов" и очакваме Вашето благосклонно разрешение, като универсален наследник на поетово дело.

София, 30 януари 1925

Ваш Гео Милев